

6 De reeds lang aangekondigde, maar met grote vertragingen nu toch verschenen, Ontwapeningsnota is over het algemeen een grote teleurstelling geworden. Die teleurstelling vindt zijn oorzaak niet in de verwachting dat nu plotseling een geheel andere visie op het beleid inzake vrede en veiligheid zou worden gepresenteerd (al gaf de destijds met nogal wat fanfare aangekondigde 'aktieve vredespolitiek' en de aanstelling — voor het eerst — van een staatssecretaris van Buitenlandse Zaken voor Ontwapeningsaangelegenheden wel voedsel aan deze verwachting). Men kan immers moeilijk van een regering verwachten, dat zij met twee monden spreekt. De gang van zaken, ook onder dit kabinet, wijkt niet af van het gebruikelijke patroon: eerst werden, in de Defensienota, onze militaire uitgaven in het kader van de NAVO voor de komende tien jaar vastgelegd en daarna wordt er dan ook iets gezegd over de gevaren, die aan die politiek inherent zijn. Neen, de reden voor onze teleurstelling ligt in de inhoud van de nota zelf.

Geen perspectief

Voor deze ontwapeningsnota geldt, evenals voor het gehele veiligheidsbeleid, wat het Interkerkelijk Vredesberaad in 1972 schreef ¹⁾: 'In het algemeen wordt aan de volken, die leven 'onder de bescherming van de atoomparaplu' op geen enkele wijze iets zinnigs verteld over de vraag wat de afloop van dit systeem zal zijn ... Er wordt ... geen uitzicht geboden op een minder gevaarlijk en minder immoreel systeem.' Men kan de nota 'arm aan illusies' noemen, maar ook: arm aan creativiteit, arm aan het werkelijk serieus nemen van de feitelijke actuele situatie en rijk aan illusies omtrent het zoeken van veiligheid in militaire macht.

Zeker, de risico's van het bestaande systeem worden met zoveel woorden genoemd, de daartegenin gebrachte kritiek wordt besproken, maar verder voor ken-

nisgeving aangenomen. Het voornaamste bezwaar dat tegen de nota moet worden ingebracht is, dat nergens in het beleid het inzicht doorklinkt dat het probleem van de kernwapens niet zomaar een gevaar is dat tegen andere moet worden afgewogen, maar dat het het probleem is van de menselijke overleving in de letterlijke zin. Uit het uiteengezette beleid blijkt, dat in het conflict tussen nationale veiligheid en oorlogsvoorkoming als het erop aan komt steeds voor het eerste wordt gekozen, dat de risico's van ieder wat fundamentele verandering breed worden uitgemeten, terwijl van het bestaande stelsel slechts wordt gezegd, dat het 'niet volmaakt, doch wel bevredigend' ²⁾ heeft gefunctioneerd, dat tenslotte voor allerlei, op zich wenselijke, zaken wordt gepleit die zich ver van ons bed bevinden, maar de boot wordt afgehouden, zodra eigen veiligheid in het geding lijkt te zijn. De nota laat er geen twijfel over bestaan, dat binnen de gangbare afschrikkingsconceptie en een veiligheidsbeleid, dat, zoals het onze, zozeer in de NAVO is ingekapseld een Nederlands ontwapeningsbeleid praktisch slechts zeer geringe armslag heeft.

Andere redenen voor teleurstelling zijn gelegen in:

— de onhelderheden en tegenstrijdigheden in de nota en de soms eenzijdige voorstelling van zaken.

— de over het geheel genomen beperkte aanpak, die in een formeel juridisch en diplomatiek kader is geplaatst en te weinig aandacht heeft voor de oorzaken van bewapening en geweld (al wordt in het algemeen wel gezegd, dat het bijdragen tot het wegnemen daarvan een belangrijke plaats in het beleid moet hebben).

— het gebrek aan informatie over concrete voorstellen, zoals die door 'de andere zijde' worden gedaan.

Voorbeelden van deze kritiek zal ik hierna noemen.

Positieve aspecten

Dit alles wil niet zeggen, dat de nota in het geheel geen goede elementen bevat. Veel waardering verdienen o.m. de volgende punten:

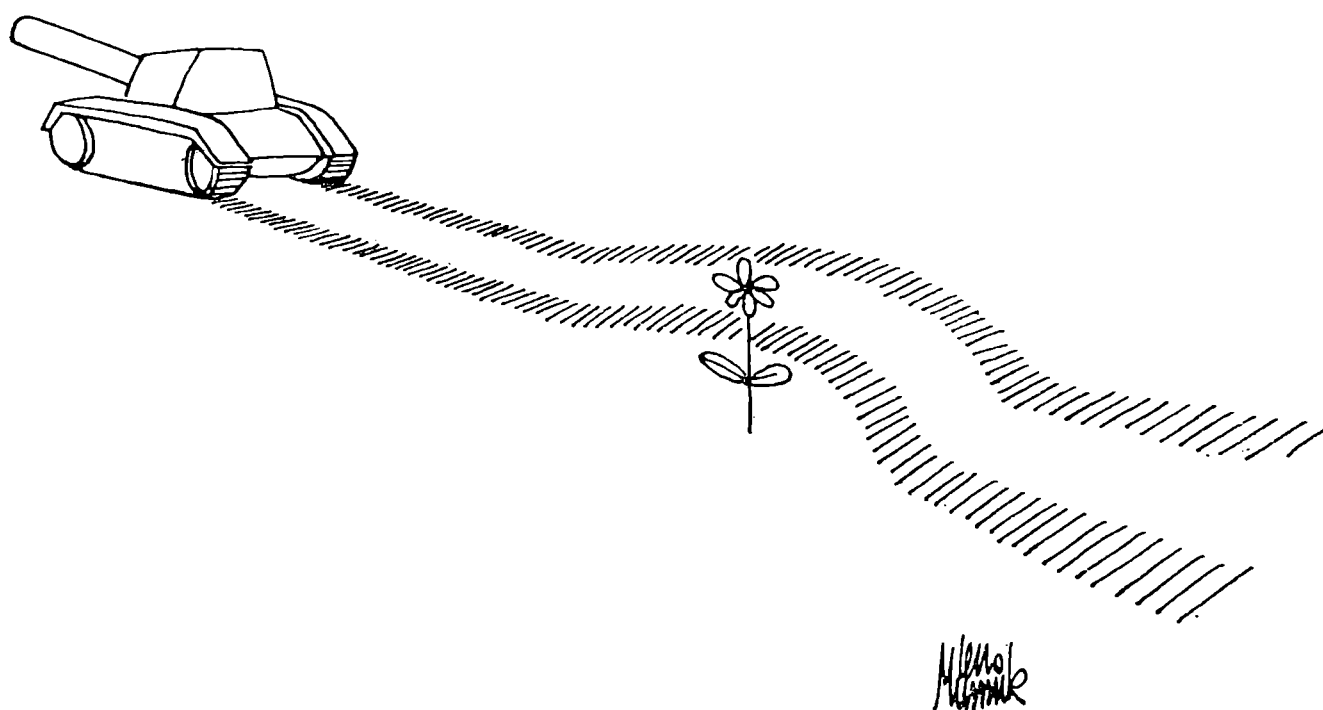
— In de nota wordt de huidige situatie in de wereld als een van 'tot tomeloze hoogte opgevoerde' bewapening getypeerd. Dat geldt met name de beide supermogendheden. Op de voortzetting van de wapenwedloop tussen hen en de geringe resultaten van SALT wordt vrij onomwonden kritiek uitgeoefend.

— Heel expliciet is de nota over de wenselijkheid van een versterking van het Non-proliferatie-streven. In dit verband wordt o.m. gepleit voor een verbod op alle kernproeven.

— Hoopvol is in beginsel ook het streven de rol van de kernwapens terug te dringen. (Maar de uitwerking van dit streven blijft halfslachtig en gevangen in de inkonsistenties en tegenstrijdigheden van de afschrikkingsfilosofie).

— Hoopvol is tenslotte ook, dat de opstellers — meer dan ooit in voorgaande stukken het geval was — de oorzaken voor het falen van wapenbeheersing en ontwapening niet meer primair zoeken in de onwil van de Sowjet-Unie en het kommunistische expansiestreven, maar oog hebben voor de eigen dynamiek van de bewapeningsprocessen. Ook geven zij er blijk van de discussie met de critici van het gangbare beleid niet uit de weg te willen gaan, terwijl er een begin van erkenning is, dat die bezwaren soms hout snijden en dat er niet aan voorbij gegaan kan worden.

Belangrijk in dit verband is de aankondiging, dat de Regering van plan is nader onderzoek te laten verrichten naar de vraag welke economische, sociale en politieke druk is en wordt uitgeoefend op de instandhouding en uitbreiding van de Nederlandse bewapening. Een ander onderwerp, waarover de regering onderzoek wil bevorderen, is dat van de geweldloze oplossing van conflicten —

de sociale verdediging daaronder begrepen. Het zijn belangwekkende initiatieven, die verdienen zorgvuldig gevolgd te worden.

Positieve punten zijn er dus zeker wel te noemen. Maar is dat voldoende? Met enige overdrijving kan worden gezegd, dat de nota naar links wuift, terwijl men rechts afslaat, de doodlopende straat van het strategisch denken in.

De afschrikkingsfilosofie

De dubieuze vooronderstellingen en in-

nerlijke tegenstrijdigheden en uiterst riskante aspecten van de afschrikkingsfilosofie zijn al te vaak — en tot vervelens toe — uiteengezet om ze hier te herhalen. De situatie werd kernachtig samengevat in het bekende SIPRI-jaarboek 1974: 'As time goes on, the severe shortcomings of nuclear deterrent doctrines are becoming known for what they are — inhumane, irrational, positively dangerous and a bar to progress in disarmament' ³⁾. Inderdaad, onmenselijk, irrationeel en gevaarlijk.

Ook de nota blijft in die innerlijke tegenstrijdigheden van de strategie steken. Die

tegenstrijdigheid is fundamenteel en is, kortweg, daarin gelegen dat datgene wat wordt gedaan om de geloofwaardigheid van afschrikking als strategie **ter voorkoming van oorlog** in stand te houden of te verbeteren juist tot fatale resultaten zou leiden, indien de aanvankelijke afschrikking zou falen en men feitelijk **oorlog zou moeten voeren**.

De opstellers zijn zich dit dilemma natuurlijk wel bewust. Telkens wanneer de analyse hen ertoe moet leiden te konkluderen, dat de huidige strategie als **operationele** strategie voor het feitelijk voeren van oorlog volmaakt ongeschikt

8 is en tot de meest fatale resultaten moet voeren, deinzen zij terug en beklemtonen, dat het er primair om gaat om oorlog te voorkomen. Zo wordt de, terechte, vraag opgeworpen of van een beperkt gebruik van tactische kernwapens wel het bedoelde 'waarschuwend effect' uit zal gaan. Zal de tegenstander zich houden aan de 'spelregels' van de flexible-response-strategie?

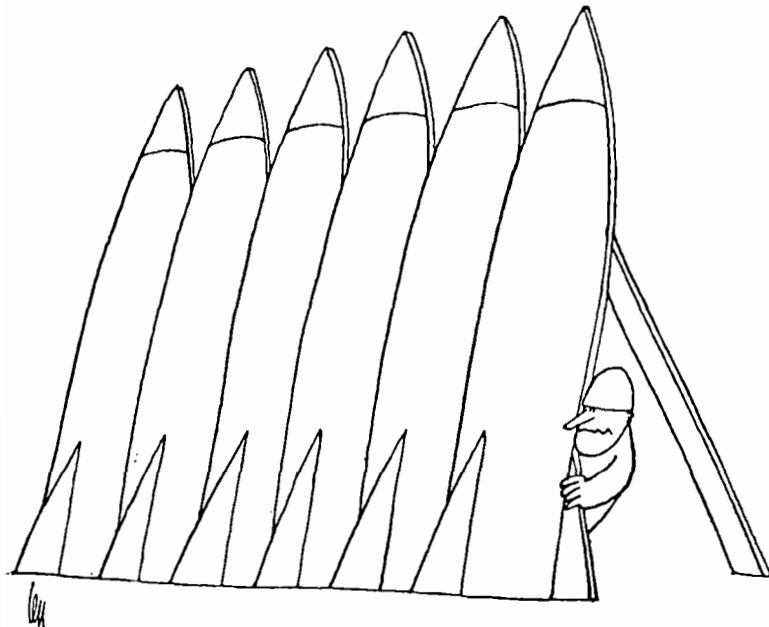
De opstellers moeten toegeven: 'Het valt uit de aard der zaak niet te voorspellen hoe een konflikt zich in werkelijkheid zou ontwikkelen'. En vervolgens steken zij de kop in het zand en schrijven: 'Bij dit alles dient echter wederom te worden beseft dat de strategie als primaire functie niet heeft het voeren van oorlog, doch juist het voorkomen daarvan...'. Maar het probleem is nu juist dat het dreigen met iets wat tot fatale gevolgen zou leiden als het dreigement ten uitvoer zou moeten worden gebracht niet geloofwaardig is. Met de oorlog, die men niet kan voeren kan men ook niet afschrikken. En het is van de nood een deugd maken door nu van de onzekerheden waartoe de eigen analyse leidt het kernstuk van de afschrikking te maken, zoals gebeurt ten aanzien van de zogeheten Amerikaanse nukleaire garanties en het tijdstip van inzet van tactische kernwapens. Aan die tactische kernwapens wordt nogal wat aandacht besteed in verband met de wens de rol van deze kernwapens in de strategie terug te dringen. De discussie draait om de vraag of datgene wat met het bereiken van pariteit bij de strategische kernwapens geldt, namelijk dat hun functie is gereduceerd tot het afschrikken van het gebruik ervan door de ander (al proberen sommige strategen daar weer onderuit te komen), niet óók waar is voor de tactische kernwapens. Dat zou betekenen dat zij uitsluitend zouden worden ingezet na een eerste gebruik ervan door de tegenstander. De nota biedt wel aanzetten in die richting. Gepleit wordt voor een ver-

hoging van de nukleaire drempel. Kleine kernwapens (de zogenaamde mini-nukes) worden afgewezen omdat daardoor de 'waterscheiding' tussen nukleaire en konventionele wapens zou vervagen. Tenslotte wordt opgemerkt dat nu het Warschaupakt ook over tactische kernwapens beschikt er geen sprake meer van kan zijn dat de Westelijke tactische kernwapens zonder meer kompensatie kunnen bieden voor konventionele inferioriteit. De opstellers vervolgen: 'De 'flexible response'-strategie legt daarom (vanwege de vernietigende uitwerking van kernwapens, p.c.) zeer veel nadruk op de mogelijkheden van voorkoming van elke nukleaire inzet, derhalve op het zo hoog mogelijk stellen van de nukleaire drempel'. En elders zeggen zij: 'De gehele tendentie van de strategie is om de uiterste beheersing te betrachten...'. In deze visie past ook wat in de nota wordt gezegd over de bijdrage die het bereiken van konventionele pariteit (een gemeenschappelijk plafond) zou kunnen leveren aan het terugdringen van de kernwapens. Dan zouden deze immers niet meer nodig zijn om de tegenstander ervan te weerhouden van zijn konventioneel overwicht misbruik te maken. Maar dit alles verdraagt zich nu net niet met de strategie van het aangepaste antwoord, die juist de optie tot een eerste en vroegtijdig gebruik van kernwapens open wil houden. Het verdraagt zich evenmin met wat wij weten over de feitelijke militaire opbouw, die een massaal en vroegtijdig gebruik van kernwapens met zich meebrengt ⁴⁾. Over wat de operationele strategie op dit punt is zwijgt de nota. Het is de vraag of die bestaat. Er is immers het fundamentele dilemma, dat de VS vrezen dat de wapens te vroeg en de Europeanen, met name de Duitsers, dat ze te laat zouden worden ingezet. De gedachte van een selektief en beheerst gebruik lijkt mij een gevaarlijke illusie. Zo konkludeert het SIPRI-jaarboek ⁵⁾ (naar aanleiding van de nieuwe Schlesinger-doktrine van de 'selektieve

opties'): 'De kern van de zaak is dat een nukleaire oorlog, omdat de officieel aanvaarde strategie van de aanval op militaire doelen hem 'flexibeler' maakt, ook denkbaarder en daarom meer waarschijnlijk wordt ... weinigen zullen geloof hechten aan de mogelijkheid dat de nukleaire oorlog een beperkte zaak kan blijven. Elk gebruik van nukleaire wapens, ongeacht hun type, zal waarschijnlijk uitlopen op een totale nukleaire oorlog'. Onthullend is wat nu officieel is bevestigd, namelijk 'dat de nukleaire afschrikking in de praktijk zo primitief was, dat ze alleen de optie open liet van een massale totale aanval ... Maar hoe slechts deze situatie ook is, de gevolgen van het overstappen naar een flexibeler strategie van het type, zoals dat nu is aanvaard, zijn, zoals hierboven uiteengezet, nog slechter'. Niettemin juicht de nota deze verandering toe, omdat de geloofwaardigheid van de flexible response erdoor versterkt zou worden. Maar zolang die strategie gehanteerd wordt blijft het streven naar terugdringen van de rol van kernwapens waarschijnlijk een illusie. Dat blijkt ook, nu door anderen voorgestelde maatregelen die deze terugdringing zouden konkretiseren, te weten het afgeven van een zogenaamde no-first-use-verklaring en het instellen van gedenukleariseerde zones in Europa, worden afgewezen omdat zij zich met de strategie niet zouden verdragen en in ieder geval afhankelijk worden gesteld van het bereiken van konventionele pariteit.

De konventionele krachtsverhoudingen (MBFR)

Bij herhaling stelt de nota, dat het bereiken van een 'min of meer gelijk niveau' van konventionele strijdkrachten een voorwaarde is voor het doen van verdergaande stappen, zoals reductie van kernwapens, no-first-use en andere maatregelen en een belangrijke bijdrage zou leveren tot de ontspanning. Hierover

valt wel het een en ander op te merken. In de eerste plaats is het de vraag of er wel sprake is van een duidelijk conventioneel overwicht aan Oostelijke zijde. Een schatting van de krachtsverhoudingen heeft met zoveel onzekerheidsmarges te werken, dat daarover vrijwel niets met zekerheid kan worden gezegd. De meest betrouwbare schattingen ⁶⁾ komen tot de konklusie dat er op verschillende onderdelen onevenwichtigheden zijn, doch dat er in grote trekken zeker geen noemenswaardig overwicht aan een van beide zijden is. De opgenomen tabel ⁷⁾ noemt wel de grondstrijdkrachten en de tanks, maar niet de anti-tankwapens en de helikopters, waarbij het Westen een groot overwicht heeft. Terecht wordt ook opgemerkt dat het tellen van vliegtuigen in een bepaald gebied beperkte betekenis heeft. Zij kunnen immers gemakkelijk van elders worden ingevlogen.

Het Westelijk streven — tot dusver — om in die situatie van overall-symmetrie de a-symmetrie op een onderdeel recht te willen trekken lijkt mij tot falen gedoemd. Zeker, de regering pleit, zoals bekend, voor het inbrengen van de tactische kernwapens in het MBFR-overleg, maar aan de gedachte van het gemeenschappelijk plafond wordt nog vastgehouden. Ook wordt (nog) niet de gedachte geopperd dat de tactische kernwapens zouden kunnen worden afgeruild tegen konventionele troepen. Beide wapensoorten worden als gescheiden probleem gezien en behandeld. Die eis is terecht onaanvaardbaar voor de andere zijde. Vreemd is dat in de nota in het geheel niets wordt gezegd over de verschillende onderhandelingsvoorstellen (ten aanzien van andere onderwerpen gebeurt dit wel) en dat geen onderscheid wordt gemaakt (in de afwijzing ervan) tussen absolute en percentuele reducties. Immers, bij het laatste worden ook de absolute verschillen kleiner. Dat bij de laatste de onevenwichtige verhoudingen zouden worden bevestigd is derhalve niet juist. Over-

rigens is het moeilijk in te zien waarom op een lager niveau een relatief overwicht van grotere betekenis zou worden. Daarbij wordt nog buiten beschouwing gelaten dat de krachtsverschillen noodzakelijk voor een met sukses uitvoeren van een aanval ook in de huidige situatie niet aanwezig zijn.

No-first-use-verklaring

Reeds is gememoreerd dat de nota het afgeven van een verklaring dat men niet als eerste van kernwapens gebruik zal maken verwerpt, of in ieder geval naar een onder de huidige omstandigheden zeer hypothetische toekomst verschuift. Daarbij wordt zo'n maatregel ten onrechte voorgesteld als iets wat men zou doen in een voor het overige ongewenste situatie.

Als wordt gezegd, dat zo'n verklaring tenminste tweezijdig zou moeten zijn, wordt voorbij gegaan aan het feit, dat dit van Oostelijke zijde al bij herhaling is voorgesteld. Voorbij gegaan wordt ook aan het feit dat zo'n verklaring een goede stap zou kunnen zijn in de richting van een gebruiksverbod op kernwapens (dat immers waarschijnlijk het gebruik als vergelding voorlopig open zou laten). Zo'n stap zou grote betekenis kunnen hebben als onderdeel van een beleid dat de verdere verspreiding van kernwapens probeert te voorkomen. Een no-first-use-verklaring zou de meest duidelijke vorm zijn waarin de terugdringing van de functie van kernwapens gestalte zou krijgen. Zij zou bevestigen, dat ook voor de tactische kernwapens geldt, dat hun functie — zo die er is — alleen bestaat in het afschrikken van het gebruik ervan door de andere partij.

Het is opvallend, dat de regering zich hier, zoals elders, min of meer verschuilt achter de onwil van de NAVO-partners op deze gedachte in te gaan. Als een voorstel goed is, behoort het verdedigd te worden, ook al is daarvoor (voorlopig nog) slechts geringe steun te verwachten.

Het zou de intellectuele eerlijkheid dienen, indien wenselijkheid en haalbaarheid duidelijk van elkaar zouden worden onderscheiden.

Kernwapenvrije zones

Ten aanzien van de gedachte aan het instellen van kernwapenvrije zones geldt, wat eerder werd opgemerkt, dat de nota bereid is tot het aanbevelen van vergaande stappen aan anderen, wanneer die maar ver van ons bed plaatsvinden. Zo worden de voordelen van het instellen van kernwapenvrije zones, bij voorbeeld in Latijns-Amerika, het Midden-Oosten en het gebied van de Indische Oceaan, uitvoerig toegelicht. Maar als de zaken dicht bij huis komen worden allerlei bezwaren aangevoerd. Ook geldt hier weer, dat plannen voor dergelijke zones in Europa worden afgewezen alsof het om een partiële maatregel gaat en niet om een onderdeel van een pakket van stappen en van een nieuwe strategie, die zich van het failliet van de atoombewapening probeert te bevrijden. Het is opvallend dat hier een en andermaal voorbij gegaan wordt aan de vele voorstellen, die dienaangaande in de loop der jaren van Oostelijke zijde zijn gedaan en recentelijk nog eens zijn bevestigd. Als in dit verband nog eens wordt gepleit voor een aankondiging dat men de kernwapens van Nederlandse bodem verwijderd wil zien, wordt dat niet gedaan om onze handen schoon te wassen of om ze naar de Bondsrepubliek verplaatst te zien (in feite is het belangrijker dat de wapens uit Duitsland verdwijnen dan uit Nederland), maar omdat zo'n aankondiging het breekijzer kan zijn waarmee de discussie over deze wapens kan worden losgemaakt. Het valt op dat in dit verband, zoals op vele plaatsen in de nota, steeds weer wordt gewaarschuwd voor het risico dat een vérgaande wijziging van de strategie destabiliserend zou kunnen werken en elders (waarbij met name wordt gedacht aan de Bondsrepubliek) voedsel

10 zou kunnen geven aan de wens naar alternatieve veiligheidssystemen, hetzij in de vorm van een bilateraal bondgenootschap met de VS, hetzij in de vorm van een eigen Westeuropese defensie en nucleaire bewapening. Daarover nu iets meer.

Een Westeuropese kernmacht

Het standpunt van de opstellers ten aanzien van het probleem van de Westeuropese kernmacht — die overigens nergens nader wordt omschreven of gedefinieerd — heeft aan duidelijkheid gewonnen vergeleken bij de Defensienota waarin het probleem als 'thans niet zeer aktueel' werd afgedaan en de mogelijke onderlinge strijdigheid van doelstellingen zoals het handhaven van de Atlantische banden, het bereiken van een Europese Unie en het voorkomen van een Europese kernmacht onvoldoende werd geanalyseerd. Erkend wordt nu dat het gevaar minder schuilt in de, inderdaad onwaarschijnlijke, totstandkoming van de WEK als 'bekroning' van de politieke integratie als politieke wilsbeschikking, maar vooral in zich geleidelijk voltrekkende tussenstappen en voorfasen, die door het Non-proliferatieverdrag niet verboden zijn. Toch blijft de indruk bestaan dat men het probleem voor zich uit schuift en slechts hypothetische frikties erkent. Hoe men zich in feite teweer wil stellen tegen de genoemde processen blijft in het duister. Dat kan ook niet goed worden geanalyseerd binnen het juridisch-formele kader van deze nota, die weliswaar de betekenis van technologische, economische en militaire druk in de richting van steeds meer bewapening onderkent, maar deze slechts signaleert en in de analyse niet verder verwerkt.

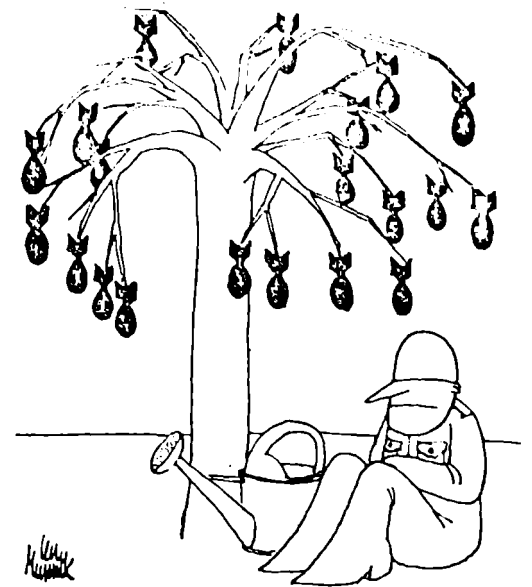
Opvallend is wel, dat terwijl enerzijds de moeilijkheden voor de totstandkoming van een WEK 'schier onoverkomelijk' worden genoemd, elders, zoals gezegd, bij voortduring wordt geschermd met het gevaar, dat de door anderen bepleite be-

leidswijzigingen de Westeuropese kernmacht naderbij zou brengen.

Het lijkt er daarom op, dat de critici van de Westeuropese kernmacht, die ook de huidige afschrikingskoncepties kritiseren, in een val dreigen te lopen, waarin zij met hun eigen argumenten om de oren kunnen worden geslagen. Een uitweg ligt daarin, dat men, en mijn inziens terecht, kan betogen, (a) dat de processen, die tot een WEK kunnen leiden veel minder 'stuurbaar' zijn, dan gemeenlijk wordt aangenomen en derhalve ook minder gevoelig zijn voor politieke daden, die uit gevoelens van verminderde veiligheid voortkomen, en (b) dat de andere strategie die wordt voorgestaan (defensieve afschrikking, no-first-use, kernwapenvrije zones, reductie van taktische kernwapens) in feite de stabiliteit en de veiligheid, ook psychologisch, zullen verbeteren, zodat het gesignaleerde gevaar van een WEK een hersenschim is, waardoor wij ons niet hoeven te laten biologeren.

De Conferentie over Europese Veiligheid en Samenwerking

Juist omdat de nota in het begin terecht stelt dat een vredesbeleid gericht moet zijn op het wegnemen van de oorzaken van spanningen en conflicten, is het teleurstellend dat de paragrafen die zijn gewijd aan de Conferentie over Europese Veiligheid en Samenwerking (CEVS), waarvan hopelijk binnenkort de derde en voorlopig afsluitende fase zal ingaan, zo weinig substantieel zijn. Als de nonchalante en ongeïnteresseerde manier waarop hier over deze conferentie wordt geschreven een aanwijzing is voor het werkelijke belang dat Nederland daaraan hecht, dan komen de mooie woorden over een 'aktief vredesbeleid' wel heel erg in de lucht te hangen. In tegenstelling tot wat in de nota wordt opgemerkt, meen ik dat van grotere vrijheid voor het uitwisselen van ideeën, personen en informatie — hoe gewenst deze doelstellingen op zich ook zijn — geen voorwaarde ge-

maakt moet worden voor de ontspanning. Dit doel kan alleen worden bereikt als gevolg van toenadering en integratie op politiek en economisch gebied. Zolang dat niet het geval is zal dit streven bij de andere partij, terecht of ten onrechte, als een poging tot ondermijning overkomen.

Het Non-proliferatieverdrag

Hierboven is al, als een van de positieve punten van de nota aangemerkt, dat zo onomwonden stelling wordt genomen ten gunste van een versterking van het huidige verdrag tegen de spreiding van kernwapens. Mede naar aanleiding van de recentelijk gehouden zogenaamde Toetsingskonferentie, waar de werking van het NPV is besproken, worden een reeks maatregelen begroet, die de mazen in het net van de proliferatie zouden kunnen dichten. Terecht wordt in dit verband nog eens gewezen op de hypotheek die de voortgaande wapenwedloop tussen de supermogendheden legt op het tegengaan van verdere spreiding van het kernwapen. Hoewel dat argument niet mag worden aangevoerd als een argument ten gunste van proliferatie, wordt toch tezeer de kracht van dit argument onderschat. Is de regering in haar streven om de functie van de kernwapens terug te dringen voldoende serieus en doordrongen van die noodzaak om op dit gebied de concessies te doen om ook op het gebied van de non-proliferatie recht van spreken te hebben? Zolang men voor zichzelf de bescherming door middel van het kernwapen als onmisbaar beschouwt en dit politiek en moreel gerechtvaardigd acht, zolang zal het non-proliferatiestreven in ieder geval hypocriet en weinig effectief blijven.

Sociale verdediging

Terwijl in 1968 de toenmalige minister Den Toom een suggestie om aandacht te besteden aan de ideeën van geweldloze

en sociale verdediging als ondermijnd voor de afschrikking van de hand had gewezen, wordt nu voor het eerst in een regeringsstuk wel enige serieuze aandacht aan een niet-gewelddadig alternatief voor militaire macht besteed! Dat is winst, evenals het verdere onderzoek hiernaar dat zal worden bevorderd. Weliswaar wordt de gedachte nog afgewezen, omdat de kansen op effectief geweldloos verzet niet hoog worden aangeslagen en omdat het systeem dus niet voldoende zou afschrikken, een eerste begin is tenminste gemaakt met het denken over een alternatieve conceptie, die nu zeker nog niet voldoende doordacht is, maar nader onderzoek verdient. Het is dan wel nodig om beide concepties, de militaire en de niet-militaire op dezelfde wijze te beoordelen. Als voor de sociale verdediging geldt dat deze moet worden afgewezen, omdat zij 'geen toereikende garantie biedt voor de beveiliging van de staat en zijn onderdanen tegen de uitoefening van geweld', dan geldt dat minstens zo zeer voor het gangbare systeem, waarmee immers zelfs het fysieke voortbestaan niet kan worden gegarandeerd. Als de militaire afschrikking faalt is de oorlog afgelopen, want de vernietiging is dan een feit; bij de sociale verdediging begint de strijd dan pas.

Vorming en bewustwording

Terecht stelt de nota dat het ontwapeningsbeleid moet worden gedragen en gestuurd door een bewuste en terzake kundige opinie. 'De regering kent daarom grotere betekenis toe aan het op gang brengen en stimuleren van het bewustwordingsproces ten aanzien van vraagstukken van oorlog en vrede'. Het is verheugend dat de opstellers van de nota de bereidheid tonen 'binnen de grenzen van hun mogelijkheden' mee te helpen aan het verstevigen van de basis van dit vormingswerk. Verheugend is ook dat zij hierbij naast het Nederlands Instituut voor Vredesvraagstukken ook denken aan

de andere particuliere organisaties en instituten, die zich op dit gebied bewegen. Aan de betrokken organisaties nu de taak om snel voorstellen uit te werken voor die voorgestelde samenwerking.

Konklusies

Hierboven heb ik geprobeerd om te laten zien, dat de nota niet de noodzakelijke konklusies trekt uit de eigen analyse van de tegenstrijdigheden van het afschrikkingdenken. Juist omdat men zich ondanks de meer of minder uitgesproken kritiek op het gangbare veiligheidsdenken uiteindelijk toch weer voegt binnen dat systeem blijft voor een echt ontwapeningsbeleid slechts zeer geringe ruimte over. Dat geldt zeker voor de situatie in Europa, waar wij het nauwst bij betrokken zijn. Door een overtrekken van de aan beleidswijzigingen verbonden risico's worden de beschikbare marges onbenut gelaten. Soms is niet duidelijk of de regering dat zelf niet wil of omdat zij vreest voor gebrek aan instemming bij de bondgenoten. Erkend moet worden dat die beperkingen reëel zijn zolang Nederland lid blijft van de NAVO en of de mogelijkheden daar buiten groter zijn is nog maar de vraag. Maar de bewijslast rust op diegenen, die de NAVO als beste middel zien om onze doelstellingen te bereiken en die ons schrik proberen aan te jagen voor alle alternatieven.

Een ander beleid

Ook zonder bij voorbaat geheel met de NAVO en de afschrikkinggedachte te breken zijn er wel degelijk stappen denkbaar, die voldoende met de huidige situatie breken om perspectief te openen op een minder riskant systeem. Tot zo'n beleid zou je kunnen rekenen: — het niet baseren van de militaire afschrikking op een, hoogst onwaarschijnlijke, grote, bewuste aanval, maar op het beheersen van goedgevoelde ongewilde crisis-situaties

— erkennen dat tactische kernwapens als enige functie kunnen hebben het verhinderen van een gebruik van die wapens door die tegenstander; wanneer zij geen rol meer spelen als compensatie voor konventionele zwakte bij crisisbeheersing kan hun aantal, ook eenzijdig, drastisch worden gereduceerd
— in zo'n nieuwe strategie passen logisch het afgeven van een, eventueel eenzijdige, 'no-first-use'-verklaring en gedenukleariseerde zones in Europa
— afzien bij de MBFR-onderhandelingen van een gelijk plafond voor konventionele troepen in Centraal Europa en het aanvaarden van percentuele reducties
— stimuleren van het gesprek over de kernbewapening door het in het geding brengen van de legering van kernwapens in Nederland; afzien van nucleaire taken door Nederland
— uitwerken van een beleid ten aanzien van de Westeuropese integratie, waardoor het gevaar van een Westeuropese kernmacht, ook in zijn voorfasen, zo effectief mogelijk wordt tegengegaan.
Leiden, 24 juni 1975

Philip P. Everts

11

[1] *De toekomst van Europa*, standpuntbepaling van het Interkerkelijk Vredesberaad, Voorburg, 1972.

[2] Aangezien ik slechts de beschikking had over een gestencilde tekst wordt van verwijzing naar de desbetreffende pagina's van de nota steeds afgezien.

[3] *SIPRI-Yearbook on World Armaments and Disarmament 1974*, Stockholm, 1974, p. 64.

[4] Vergelijk M. J. BRENNER, *The Tactical Nuclear Strategy and European Defence: A Critical Reappraisal*, *International Affairs* 51 (1975), pp. 1, 23—42.

[5] Hier aangehaald uit de NIVV-samenvatting *Wapenfeiten 1975*, p. 15.

[6] Zo bij voorbeeld de SIPRI-publikatie *Force Reductions in Europe*, Stockholm, 1974.

[7] Overgenomen uit *The Military Balance, 1974—'75*, London, 1974, p. 101.